

УДК929 (477)

*Валентин Шкварець (Миколаїв)***ЛАРІОН ЗАХАРОВИЧ ЗАГОРОДНІЙ –
МИКОЛАЇВСЬКИЙ ТА ХОЛОДНОЯРСЬКИЙ ОТАМАН**

Л.З. Загородній (16 березня 1897 – 9 лютого 1923 р.) - уродженець с. Кошарки (Юзефівки, нині - Йосипівки) Новомиргородського району, що на Кіровоградщині. У роки запеклої боротьби проти австрійців, німців, денікінців, інших білогвардійців, а головне – більшовиків, люди з повагою називали його лицарем лісів.

Не так давно стараннями, зусиллями та коштом мешканця с. Панчевого Новомиргородського району Віктора Петровича Загороднього, троюрідного племінника отамана, онука Трохима Завгороднього, брата Ларіона з дозволу райради встановленого пам'ятний знак на батьківщині борця за незалежність України.

«Пропажа» з прізвища літери «в» - це, виявляється, захисна реакція в минулому нащадків, які одержали клеймо ворогів народу. «Я його відчув на собі, - пригадував Віктор Петрович, - коли в Йосипівці мене вчителька називала «бандит Завгородній».

Встановлено, що Л. Загородній підписувався «Загородній», так його за життя називали і писали прізвище.

Наприкінці 1919 р. він був учасником і одним із організаторів оборони Висунської республіки на Миколаївщині, самого с. Висунська (Батурино). У першій половині 1920 р. його загін діяв поблизу Миколаївки та ін., що на Миколаївщині.

Нам уже доводилося знайомитися з творами Р. Ковалю, де мова йшла про отамана, автор цього матеріалу також дещо публікував з цього приводу [1]. В одному із останніх досліджень - документальній книзі краю «Повернення отаманів Гайдамацького краю» Р. Коваль знову повів мову про нашого героя, дещо доповнивши його образ. Так, відомий, і, мабуть, один із небагатьох дослідників проблем отаманщини, вважає, що Ларіон Завгородній - хлібороб з діда-прадіда, міг бути ідеальним героєм для більшовицької міфології, так як нерухомістю не володів, землі не мав. Виходить, спершу

ідеальнішого пролетаря, а отже, здавалося б, і потенційного прихильника комуни важко було знайти [2].

Та не так сталося, як гадалося. Уже в листопаді 1918 р. Ларіон Завгородній створив свій перший повстанський відділ, бере участь у повстанні проти гетьмана П. Скоропадського. Першою значною акцією загону стала залізнична, коли неподалік станції Помічної партизани зупинили і роззброїли три ешелони з німецьким воїнством. Затим пізніше, у жнива 1919 р. знову довелося братися за зброю, бо в Україну прийшла непрохана Добровольча армія А. Денікіна.

Позатим знову довелося йти до лісу, бо в Україну прийшли нові «визволителі» - «советская власть з її ЧК та «истребительными отрядами». Довелося воювати у загонах отаманів Дорошенка, Цвітковського, Василя Кваші, Степового-Блакитного (Пестушка), Пилипа Хмари.

Зрештою, на початку 1921 р. Загородній сформував власний відділ з 220 козаків, що мав на озброєнні, зокрема, 13 кулеметів. І діяв настільки активно, що згодом більшовицький історик Д. Голінков змушений був писати у своїх опусах про те, що, об'єднавши навколо себе кількох отаманів, Завгородній «став керувати значними силами і здійснив понад сто нальотів на червоні частини».

Так, у березні 1921 р. козаки отамана наскочили на загін Єлисаветградської ЧК, так пошарпали чекістів, що ті безладно відступили до повітового міста. Начальник Чигиринської міліції повідомляв, що з березня 1921 р. у Чигиринському повіті піднято контрреволюційний виступ проти радвлади Хмарою, Деркачем, Сльченком і Завгороднім. Унаслідок цього вся робота на місцях міліції, виконкомів і комнезамів дезорганізована.

Аби помститися отаманові, чекісти 15 березня 1921 р. застрелили його батька,

затим ув'язнили і закатували в Єлисаветградській ЧК його дружину і тестя. Проте у відповідь на терор проти мирного населення 300 вершників отамана особливо активізували свою діяльність у Єлисаветградському, Знам'янському, Черкаському та Чигиринському повітах. Не знали спокою ні 3-й, 25-й кавалерійський, 222-й піший полки Червоної Армії, ні ударні групи ДПУ та міліції. У цих боях під Цвітною був тяжко поранений у ногу. Однак після лікування він знову в походах і боях.

На жаль, світлина Л.З. Завгороднього не збереглися. Водночас є зроблений агентом-чекістом його опис: «Завгородній одет в темно-синюю чемарку, в кубанке с черным башлыком, на правом рукаве квадратный кусок синего сукна, наискосок этого сукна национальная ленточка, желтый полумесяц, в середине полумесяца украинский герб с буквами УНР, вышитый сухозлаткой. Хромает на левую ногу. Ходит с большим трудом, всегда ездит на хорошей гнедой лошади... Черная окладистая борода, круглолицый... Роста выше среднего, политически грамотен. На вид довольно симпатичен, с постоянной улыбкой на лице, производит впечатление доброго, немного наивного человека...» [3].

Завгородній попав у провокаторську пастку - його зуміли заманити до Звенигородки (тепер - Черкащина) на організований чекістами так званий з'їзд отаманів. 29 вересня 1922 р. отаманів уже везли в арештантському вагоні до Лук'янівської в'язниці в Києві [4].

9 лютого 1923 р. о 8 год. 30 хв. у камері повстанці зуміли заволодіти револьвером охоронця, проникли до канцелярії в'язниці, захопили зброю. Чотири години тривав бій, але прорватися не вдалося. Коли скінчилися

набої, отамани попросилися між собою, стали посеред коридору парами, обличчям до обличчя, і пустили останні кулі один одному в серця.

Саме так завершили свій останній бій миколаївські і холоднороські отамани Ларіон Завгородній, Мефодій Голик-Залізник, Денис Гупало, Сергій Захаров, козаки-холоднороські Тиміш Компанієць, Олекса Добровільський, Юрій Дробитківський. У бою у в'язниці загинули отамани Київщини Іван Гайовий-Грисюк, полковник Костянтин Здобудь-Воля та ін. [5].

Усі вони загинули молодими. Нині повертаються із забуття. Терези справедливості коливаються і вирівнюються, хоча героїчна смерть борців за незалежність України, з одного боку, перехід у інші світи чорноробочих «Залізного Фелікса» - з другого, уже урівняла їх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль Р. Отамани Гайдамацького краю. 33 біографії. - К.: Правда Ярославичів, 1998; Шкварець В.П., Гузенко Ю.І. З історії отаманщини на Миколаївщині у роки Української національно-демократичної революції та визвольних змагань (1919-1922) // IV Миколаївська обласна краєзнавча конференція «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження». – Миколаїв: Можливості Кіммерії, 2006; Шкварець В.П. Українська національно-демократична революція і боротьба за незалежність на Миколаївщині. 1917-1921. - Миколаїв: Видавництво МДГУ імені Петра Могили, 2007. - С.88; Шкварець В.П. В часи національно-визвольних змагань (1917-1921 роки). Миколаївщина в новітній історії України. - Миколаїв: ПП «Шамрай», 2007. - С. 63-64 та ін.
2. Коваль Р. Повернення отаманів Гайдамацького краю. - К.: Правда Ярославичів, 2006.
3. Ibidem.
4. Пісковий В., Мельник П. Чекіст і отаман // Голос України. - 2007. – 7 листопада (№ 204(4204).
5. Ibidem.

Шкварець Валентин Ларіон Захарович Загородній – Миколаївський і Холоднороський отаман

У статті прослідковується шлях боротьби проти більшовицької окупації України 1917-1920-х років одного із маловідомих отаманів Миколаївщини та Єлисаветградщини Ларіона Захаровича Загороднього.

Valentine Shkvarets Larion Zakharovych Zagorodnij - the ataman of Mykolayiv and Holodny Yar

In article the way of struggle against Bolshevik's occupations of Ukraine of 1917-1920 of one of little-known atamans of Mykolayiv's and Elizavetgrad's regions is traced.

Надійшла до редакції 30.09.2007 р.